

УДК 378.016:614.08

**ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ЗА УМОВ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ
АУДИТОРНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

А. М. Тимченко, Г. М. Тимченко

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

E-mail: anch5555@rambler.ru

**KNOWLEDGE FORMATION AMONG THE STUDENTS
OF CLASSICAL UNIVERSITY UNDER THE CONDITIONS
OF IMPROVING THE FORMS OF IN-CLASS AND INDIVIDUAL
LEARNING OF “HEALTH AND SAFETY”**

A. M. Timchenko, G. M. Timchenko

Kharkiv Karazin's National University (Kharkiv, Ukraine)

В роботі вперше вивчені особливості формування знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи, що в значній мірі характеризує ступінь активності та мотивації до навчання, а також рівень взаємодії між всіма учасниками навчально-виховного процесу. Оцінка рівня знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи показала, що для різних спеціальностей властиві різні показники рівня засвоєння знань у зв'язку з нерівномірним розподілом кількості навчальних годин на самостійну та аудиторну роботу. Так, для студентів спеціальності «Туристичний бізнес» з перевагою кількості аудиторної роботи над самостійною для денної

©Тимченко А. М., Тимченко Г. М., 2014

<http://orcid.org/0000-0003-1364-123X>

<http://orcid.org/0000-0001-7745-0817>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.18838>

форми навчання властиве збільшення кількості студентів з високим рівнем знань у порівнянні зі студентами спеціальності «Міжнародні економічні відносини» для денної форми навчання. Для студентів заочної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з високим рівнем знань навпаки серед студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», що, на нашу думку, безпосередньо пов'язано із набуттям цими студентами свідомо та у разі потреби другої спеціальності та другої вищої освіти. Досвід використання викладачами кафедри валеології «Робочих зошитів для самостійної роботи з БЖД» дав змогу оцінити переваги його використання для викладачів та студентів.

Ключові слова: рівень знань, аудиторна робота, самостійна робота, безпека життєдіяльності.

Постановка проблеми. Навчальний процес у вищій школі має бути спрямований на підготовку освіченого фахівця, який уміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у діяльності. Успіх підготовки фахівців залежить від багатьох факторів, одним з яких є самостійна робота студентів [1–3; 6]. У процесі впровадження кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ, значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів. Незважаючи на широкий і багатоплановий характер досліджень, присвячених організації самостійної роботи як учнів, так і студентів, багато питань цієї складної проблеми залишаються поки що не з'ясованими [4; 6]. Так, у теорії і практиці мають місце великі розходження, пов'язані з трактуванням ключового поняття — «самостійна робота студентів»; не достатньо розкриті зв'язки та відношення між метою організації самостійної роботи студентів вищого навчального закладу та засобами її реалізації; не виявлені теоретичні передумови організації самостійної роботи студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей; не розроблені практичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів з певних напрямів підготовки та дисциплін.

Формування цілей та завдань роботи. Виходячи з вище наведеного, *метою даної роботи* є вивчення особливостей формування знань з БЖД за умов вдосконалення форм аудиторної та самостійної роботи у студентів.

Вивчення особливостей формування знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи в значній мірі характеризує ступінь активності та мотивації до навчання, а також рівень взаємодії між всіма учасниками навчально-виховного процесу. Тому в роботі вперше вивчено особливості формування знань у студентів за умов різної кількості навчальних годин на аудиторну та самостійну роботу з БЖД. У зв'язку з тим, що більше третини навчального матеріалу згідно до вимог Болонського процесу відведено на самостійну роботу, в роботі вперше показані відміни у рівні засвоєння навчального матеріалу з БЖД за умов різних форм організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» є нормативною дисципліною, що включається до навчальних планів як дисципліна обов'язкового вибору. Обсяг навчального часу для вивчення даної дисципліни визначений державними вимогами і не повинен бути меншим 54 академічних годин (1,5 кредиту ECTS). Викладачі дисципліни «БЖД», обговорюючи робочий навчальний план, оцінюють обсяг самостійної роботи, її доцільність та ступінь складності матеріалу самостійної роботи, терміни її виконання, форми контролю та самоконтролю. Курс «БЖД» складається з лекційних, практичних та індивідуальних занять, а також самостійної роботи, яка вноситься безпосередньо на самостійне опрацювання. У зв'язку із скороченням кількості аудиторних годин окремі факультети та спеціальності скоротили кількість аудиторного часу, виключивши практичні заняття та збільшивши кількість самостійної роботи.

Основними формами організації самостійної роботи при вивченні дисципліни «БЖД» є читання підручника, нормативних джерел, робота на практичних заняттях та заповнення «Робочого зошита для самостійної роботи студентів» [5]; відповідь на запропоновані запитання; підготовка рефератів, доповідей, розв'язання задач і вправ за зразком, розв'язання ситуативних задач. Розробляючи завдання для самоконтролю, викладачі керуються рівнем знань, який повинні отримати студенти з цього питання, та ознаками, які відповідають даному рівню знань.

Нами було проведено дослідження формування рівня знань у студентів за умов різних форм організації навчального процесу з БЖД на факультеті міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Дослідження тривало упродовж 2011–2013 навчальних років та

охоплювало два етапи – констатувальний та формувальний. Констатувальний етап експерименту передбачав зріз знань студентів з безпеки життєдіяльності на початку навчального року у вигляді письмової роботи з завданнями репродуктивного та творчого характеру, формувальний етап експерименту закінчувався заліковою роботою наприкінці семестру (письмова робота з завданнями репродуктивного та творчого характеру). Перший етап дослідження мав на меті оцінку рівня базових знань з БЖД, другий – оцінку рівня сформованості знань з БЖД. У дослідженні взяли участь 303 студенти денної та заочної форм навчання.

Відповідність рівнів знань студентів до системи модульно-рейтингового оцінювання БЖД на констатувальному та формуальному етапах експерименту наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

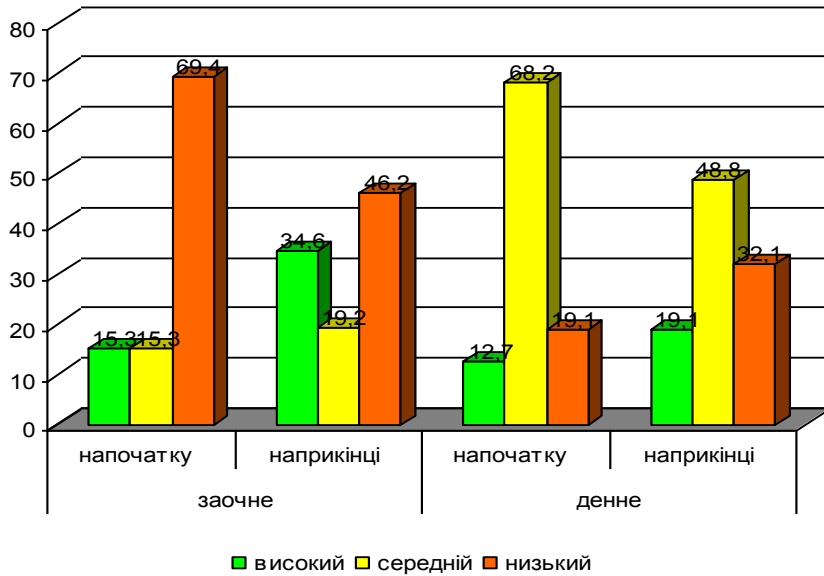
Відповідність рівнів знань студентів до системи модульно-рейтингового оцінювання БЖД на констатувальному та формуальному етапах експерименту

Констатувальний етап експерименту (на початку навчального року)			Формувальний етап експерименту (наприкінці навчального року)		
Рівень знань	Відповідна оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Рівень знань	Відповідна оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів
високий	A	12–10	високий	A	35–40
середній	B	9–8	середній	B	30–34
	C	7–6		C	25–29
низький	D	5–4	низький	D	20–25
	E	3		E	16–20

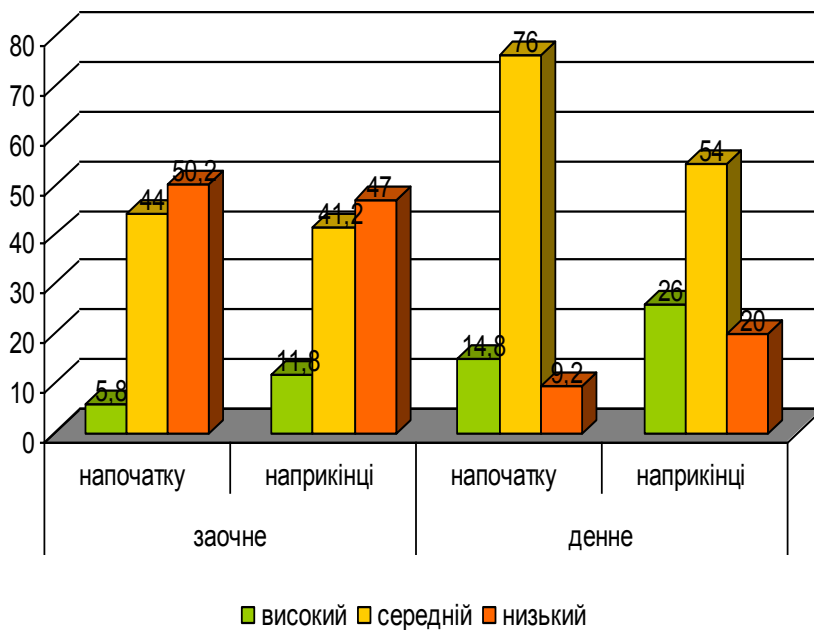
На факультеті здійснюється підготовка фахівців за напрямками підготовки: «Міжнародні економічні відносини» (УО) та «Туристичний бізнес» (ТБ) у 2011–2012 навч. р., у 2012–2013 навч. р. додався напрям підготовки «Міжнародне право» (УП).

Для студентів спеціальності «Туристичний бізнес» у 2011–12 навч. р. заочної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з високим та середнім рівнем знань та зменшення кількості студентів з низьким рівнем знань (рис. 1). Переважно таку тенденцію можна пояснити перерозподілом студентів в групах з різними рівнями знань та переважну

більшість осіб, які закінчили українські школи в поточному році. Для студентів денної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з низьким рівнем знань та зменшення кількості студентів з середнім рівнем знань.

a

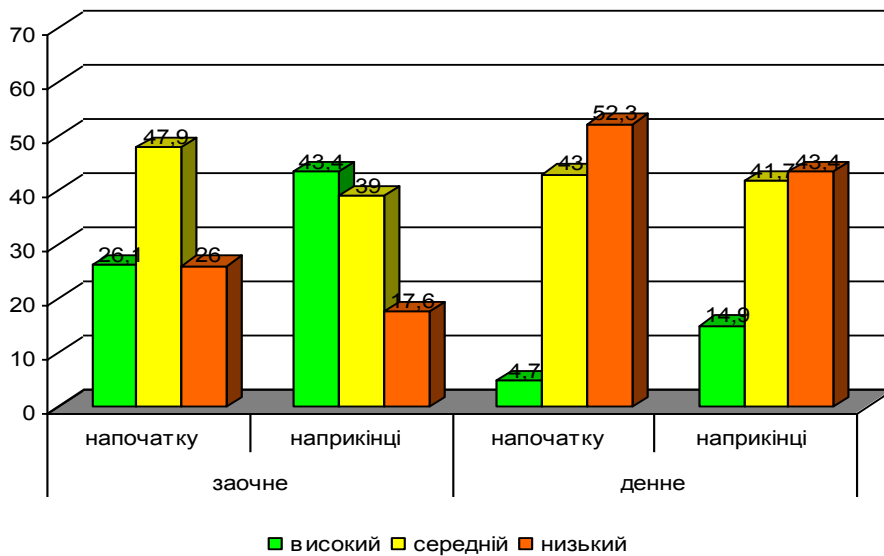
б

Рис. 1. Зміни показників рівня знань серед студентів спеціальності «Туристичний бізнес» денної та заочної форми навчання у 2011–12 (а) та 2012–2013 (б) навчальних роках (%)

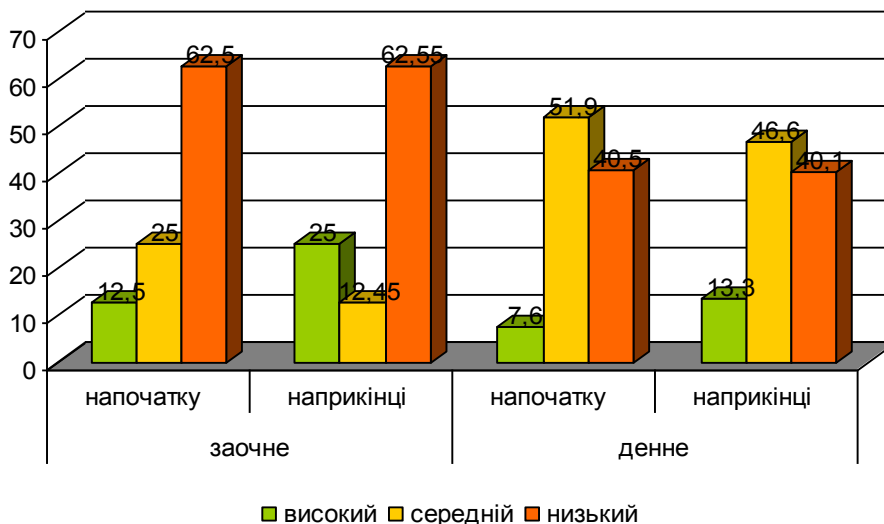
У 2012–13 нав.р. для студентів тієї ж спеціальності виявлено: для заочної форми навчання — збільшення кількості студентів з високим

рівнем знань та зменшення кількості студентів з низьким та середнім рівнем знань, для денної форми — збільшення кількості студентів з високим та низьким рівнем знань та зменшення кількості студентів з середнім рівнем знань.

Для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» у 2011-12 навч.р. заочної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з високим рівнем знань та зменшення кількості студентів з низьким рівнем знань (рис. 2). Аналогічна тенденція спостерігається і у студентів денної форми навчання.

a

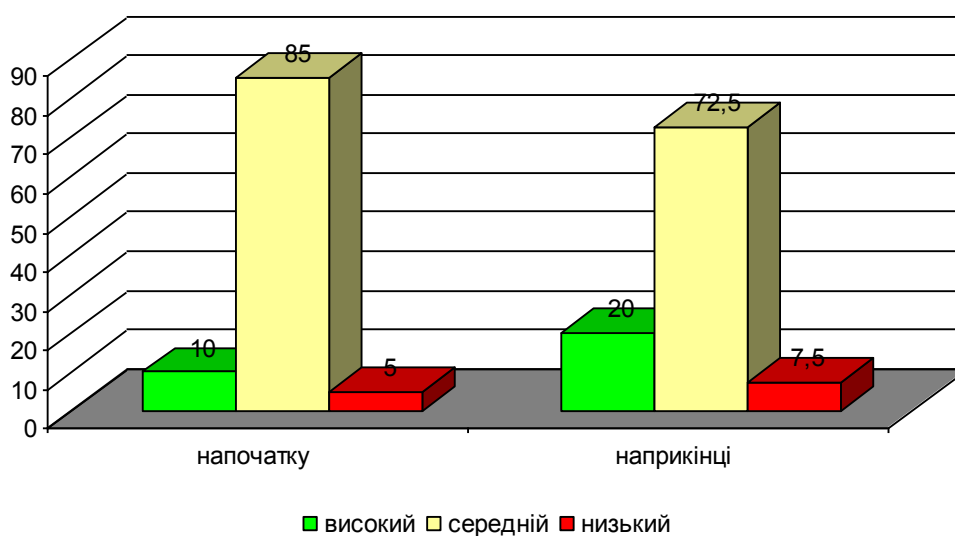

б

Рис. 2. Зміни показників рівня знань серед студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» денної та заочної форм навчання у 2011–12 (а) та 2012–2013 (б) навчальних роках (%)

У 2012–13 навч. р. для студентів тієї ж спеціальності виявлено: для заочної форми навчання – збільшення кількості студентів з високим рівнем знань та зменшення кількості студентів з середнім рівнем знань, слід зазначити, що кількість студентів з низьким рівнем знань залишалася на сталому рівні, що пояснюється переважною більшістю в цій групі іноземних студентів, які у понад 68% випадків мають низький рівень знань, пов'язаний із браком мовної підготовки. Для денної форми виявлено збільшення кількості студентів з високим та середнім рівнем знань та майже незначне зменшення кількості студентів з низьким рівнем знань, яке пояснюється перевагою іноземних студентів у цій групі та студентів, які проявляли незацікавленість до навчання.

Для студентів спеціальності «Міжнародне право» виявлено збільшення кількості студентів з високим рівнем знань та зменшення кількості студентів з низьким рівнем знань на денній формі навчання у 2012–13 навч. р. (рис. 3). Збільшення кількості студентів з низьким рівнем знань є незначним (+2,5%).

Рис. 3. Зміни показників рівня знань серед студентів спеціальності «Міжнародне право» денної та заочної форм навчання у 2012–13 навчальному році (%)

Загальні результати приросту рівня знань у студентів різних спеціальностей факультету МЕВ та ТБ заочної та денної форми навчання у 2011–12 та 2012–13 навч. р. наведені в таблиці 2.

Приріст рівня знань у студентів різних спеціальностей та різних форм навчання у 2011–12 та 2012–13 навчальних роках (%)

Спеціальність	УТ				УО				УП
	2011–12		2012–13		2011–12		2012–13		2012–13
Навч. р.									
Форма навчання	заочна	денна	заочна	денна	заочна	денна	заочна	денна	денна
Рівень знань									
високий	+19,3	+6,4	+6	+11,2	+17,3	+10,2	+12,55	+5,7	+10
середній	+3,9	-19,4	-2,8	-22	-8,9	-2,3	-12,45	-5,3	-12,5
низький	-23,2	+13	-3,2	+10,8	-8,4	-8,9	0	-0,4	+2,5

Отримані результати свідчать про те, що за умов різного співвідношення кількості навчальних годин на вивчення курсу БЖД та для різних форм аудиторної та самостійної роботи виявлена тенденція до покращення рівня знань у студентів з переважною більшістю кількості аудиторних годин, зокрема для студентів спеціальності «Туристичний бізнес».

Узагальнені результати роботи дозволили розробити *методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів з навчального предмета*, а саме:

1) ураховуючи мету навчального предмета (теми), необхідно конкретизувати вимоги до знань, умінь і навичок, які потрібно сформулювати в студентів у процесі реалізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності;

2) відповідно до вимог організації самостійної роботи студентів викладачу необхідно розробити систему завдань різних рівнів складності згідно з наперед визначеними рівнями засвоєння знань;

3) складаючи систему завдань для самостійної роботи студентів, слід врахувати необхідність актуалізації мотивів навчальної діяльності студентів та трансформації характеру цих мотивів від пізнавального й наукового до професійного;

4) необхідно проаналізувати можливості виконання завдань в аудиторний та позааудиторний час, прогнозувати та обґрунтувати терміни їхнього опрацювання студентами;

5) надати студентам конкретні ситуації, у яких вимагалось вирішення завдань, запропонованих для самостійного опрацювання.

Контекстний характер такого підходу дає змогу використати морфологічний аналіз проблеми та знайти нетипові рішення;

6) запропонувати студентам технологічний ланцюжок виконання необхідних завдань, що дасть змогу раціонально розподілити час, дії та прийоми навчання студентів;

7) забезпечити виконання самостійної роботи студентів відповідним збірником інформаційно-методичних матеріалів (література, методичні рекомендації, практикуми, конспекти, сітковий план тощо). Зразки виконаних робіт, надані студентам, породжують у них конкуренцію та спонукають виконати свою роботу краще за інших.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Оцінка рівня знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи показала, що для різних спеціальностей властиві рівні показники рівня засвоєння знань у зв'язку з нерівномірним розподілом кількості навчальних годин на самостійну та аудиторну роботу. Так, для студентів спеціальності «Туристичний бізнес» з перевагою аудиторної роботи над самостійною для денної форми навчання властиве збільшення кількості студентів з високим рівнем знань у порівнянні зі студентами спеціальності «Міжнародні економічні відносини» для денної форми навчання. Для студентів заочної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з високим рівнем знань навпаки серед студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», що на нашу думку безпосередньо пов'язано із набуттям цими студентами свідомо та у разі потреби другої спеціальності та другої вищої освіти.

Досвід використання викладачами кафедри валеології Робочих зошитів для самостійної роботи з БЖД дав змогу оцінити переваги його використання для викладачів та студентів, а саме:

для викладачів:

– містить елементи кейсової системи (видача портфеля навчально-методичного матеріалу), оскільки надає студентам на період вивчення дисципліни чи її розділу пакет теоретичного та практичного матеріалу, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, а також контрольні питання або тести;

– послідовність подання матеріалу відповідає основним положенням класичної дидактики: від простого до складного, від легкого до важкого, від окремого до загального та ін.;

- повний комплект завдань на декілька тижнів, місяців, або навіть семестр;
- можливість органічного поєднання різних методів, засобів і форм роботи;
- можливість оцінки кожного завдання у відповідності до вимог Болонської системи;
для студента:
  - повний комплект завдань на декілька тижнів, місяців, або навіть семестр;
  - можливість отримання оцінки кожного завдання у відповідності до вимог Болонської системи,
  - можливість виконання роботи в залежності від своїх здібностей та бажань;
  - можливість навчання та виконання завдань, запропонованих у робочому зошиті, у зручний для нього час, у тому темпі, який йому більше підходить;
  - можливість неодноразово повертатися до розгляду складної інформації та незрозумілих питань;
  - свобода у виборі місця вивчення та опрацювання теоретичного матеріалу, виконання самостійної, індивідуальної роботи;
  - самоконтролю своїх знань;
  - використання робочих зошитів у ході лекцій (викладач може посилатися на матеріал, який розміщено у робочому зошиті), практичних (семінарських занять), удома, гуртожитках, у читальних залах бібліотеки, у комп'ютерних класах тощо.

Перспективність подальших досліджень щодо застосування робочих зошитів у навчальному процесі з БЖД полягає у створенні та апробації електронного інтерактивного зошита для самостійної роботи для студентів дистанційної форми навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Корсак К. Традиційні уроки та лекції : сучасний стан та перспективи / К. Корсак, Т. Зінченко // Вища освіта України. — 2002. — № 3. — С. 75–80.
2. Лікарчук А. М. Навчальні завдання у зошитах із друкованою основою / А. М. Лікарчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2001. — № 4. — С. 111–118.

3. Малафіїк І. В. Системність – якість знань / І. В. Малафіїк. — Рівне : Вид-во Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту, 2008. — 383 с.

4. Практические аспекты реализации многоуровневой системы образования в техническом университете: организация и технологии обучения : обзор. информ. / НИИ высш. образования ; сост.: Ю. В. Попов, В. Н. Подлеснов, В. И. Садовников и др. — М. : [б. и.], 1999. — 52 с.

5. Робочий зошит для практичних занять та самостійної роботи з безпеки життєдіяльності для студентів / О. О. Коновалова, Н. В. Самойлова, А. М. Тимченко, Г. М. Тимченко — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. — 76 с.

6. Самостійна робота студентів : [навч. посіб.]. / В. І. Євдокимов; [за заг. ред. В. І. Євдокимова]; ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. — Х. : Вид-во ХДГУ, 2004. — 140 с.

Тимченко А. М., Тимченко Г. М. Формування знань студентів класичного університету за умов вдосконалення форм аудиторної та самостійної роботи з «Безпеки життєдіяльності»

У роботі вперше вивчені особливості формування знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи, що в значній мірі характеризує ступінь активності та мотивації до навчання, а також рівень взаємодії між всіма учасниками навчально-виховного процесу. Оцінка рівня знань у студентів за умов різних форм аудиторної та самостійної роботи показала, що для різних спеціальностей властиві різні показники рівня засвоєння знань у зв'язку з нерівномірним розподілом кількості навчальних годин на самостійну та аудиторну роботу.

Так для студентів спеціальності «Туристичний бізнес» з перевагою кількості аудиторної роботи над самостійною для денної форми навчання властиве збільшення кількості студентів з високим рівнем знань у порівнянні зі студентами спеціальності «Міжнародні економічні відносини» для денної форми навчання. Для студентів заочної форми навчання виявлено збільшення кількості студентів з високим рівнем знань навпаки серед студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», що, на нашу думку, безпосередньо пов'язано із набуттям цими студентами свідомо та у разі потреби другої спеціальності та другої вищої освіти.

Досвід використання викладачами кафедри валеології «Робочих зошитів для самостійної роботи з БЖД» дав змогу оцінити переваги його використання для викладачів та студентів.

Ключові слова: рівень знань, аудиторна робота, самостійна робота, безпека життєдіяльності.

Timchenko A. M., Timchenko G. M. Knowledge formation among the students of classical university under the conditions of improving the forms of in-class and individual learning of “Health and Safety”

The paper for the first time discusses the specificity of knowledge formation among the students under the conditions of different forms of in-class and individual learning, which to a greater extent characterizes the degree of performance and motivation for learning as well as the level of cooperation between the parties to the educational process.

The evaluation of knowledge level among students of different forms of learning and under the conditions of different types of in-class and individual activity has shown that for different specialties there are different markers of knowledge assimilation due to the uneven division of learning hours between individual and in-class activities. For the Travel Business students, who have more hours for in-class activities for full-time students, the increase in the number of students with a high level of knowledge in comparison with IER full-time students is characteristic. For part-time students, on the contrary, there are more high-achievers among the IER students. This, in our opinion, is directly connected with the conscious getting of the second degree by the abovementioned category.

The experience of using the Workbooks for Individual Learning of «Health and Safety» by the department of valeology gave the opportunity to evaluate the advantages of its usage by teachers and students.

Key words: knowledge level, in-class activity, individual learning, health and safety

REFERENCES

1. Korsak K. Tradiciyni uroki ta lekcii: suchasnij stan ta perspektivi [Traditional lessons and lectures: Current State and Prospects] / K. Koscak, T. Zinchenko // *Vicha osvita Ukraini*. — 2002. — № 3. — S. 75–80.
2. Lykarchuk A. M. Navchalni zavdannja u zochitah z drukovanoju osnovuju [Educational tasks in notebooks with printed foundation] / A. M. Lykarchuk // *Pedagogika i psihologia profesijnoi osviti*. — 2001. — № 4. — S. 111–118.
3. Malafijik I. V. Systemnist' – jakist' znan' [Consistency – quality knowledge] / I. V. Malafijik. — Rivne: Vidavnictvo Rivnenskogo dergavnogo humanitarnogo universytetu, 2008. — 383 s.
4. Prakticheskie aspekty realizacii mnogourovnevoj sistemy obrazovanija v tehničeskom universitete: organizacija i tehnologii obuchenija [Practical aspects of the implementation of multi-level system of education at the Technical University: organization and technology training] : obzor. inform. / NII vyssh. obrazovanija ; sost.: Ju. V. Popov, V. N. Podlesnov, V. I. Sadovnikov i dr. — M. : [b. i.], 1999. — 52 s.

5. Robochij zoshit dlja praktichnih zanjat' ta samostijnoji roboti z bezpeky gittedijalnosty dla' studentiv [Workbook for practical classes and independent work health and safety for students] / O. O. Konovalova, N. V. Samojlova, A. M. Timchenko, G. M. Timchenko. — Kharkiv: Kharkivskij Nacionalnij Universytet imeni Kharazina, 2013. — 76 s.

6. Samostijna robota studentiv [Independent work of students]: [navchalnij posibnik.] / V. I. Evdokimov ; [za zagalnou redakcaeu V. I. Evdokimova]; Kharkivskij dergavnij pedagogichnij universytet imeni G. S. Skovorody. — Kharkiv : Vidavnictvo Kharkivskogo dergavnogo pedagogichnogo universytetu imeni G. S. Skovorody, 2004. — 140 s.